

Vědění jako moc

Známý, v učebnicích i jindy stále připomínaný výrok Francise Bacona, že „vědění je moc“, je třeba domyslet (a možná dokonce i v budoucnosti ještě domýšlet). Obvyklý výklad je příliš triviální: že ten, kdo ví, má výhodu proti tomu, kdo neví. A mít výhodu znamená být schopen jí využít k nadvládě, tedy mocensky. Tento příliš jednoduchý, protože zjednodušující výklad se totiž vůbec netáže po subjektu onoho vědění, které mu má zjednat výhodu nad jinými subjekty, kterým ono vědění chybí. Základní otázkou a otázkou první důležitosti je, co takové vědění udělá se subjektem, který se vědění dopracuje. A velmi důležité je také, jak vůbec chápeme vědění: je „předmětem“ vědění vždycky a výhradně něco daného, co musíme prostě vzít na vědomí? Kdyby tomu tak bylo, těžko by mohlo platit, že vědění je něco, co zvyšuje a umocňuje naši moc nad druhými, neboť vědění by muselo končit tím, že jen konstatuje to, co je dáno. Moc, která se opírá o vědění, není totiž prostým důsledkem (následkem) toho, že „víme“, ale vyplývá z toho, že toho „vědění“ dovedeme využít. Moc nevyplývá z vědění toho, co „jest“, co je „dáno“, ale z toho, že své úmysly, své plány a programy (které ze žádných „daností“ nevyplývají) dokážeme uzpůsobit tak, že méně narážejí na „dané“ skutečnosti, jež jim někdy stojí v cestě a že tedy jsou snáze proveditelné, uskutečnitelné. To je negativně a tedy provokativně vyjádřeno v jiné známé formulaci, totiž Hegelově, že svoboda je „poznaná nutnost“. Takto formulováno jde o chybu, o omyl; jde o to, že svoboda vědoucí o nutnostech je vlastně účinnější, podstatnější než svoboda, která se láme a troskotá na nutnostech (ale také „nemožnostech“ čili svých mezích), o nichž neví. Svoboda potřebuje ke svému uplatnění vědění o daných skutečnostech, ale nespočívá v tom, že u nich zůstane, že se s nimi smíří, ale že je schopna jejich poznáním a využitím všech dostupných poznatků uskutečnit něco, co dáno není, co se k tomu „danému“ ani nepřimyká a co je nenapodobuje, neimituje ani jen nerozmnožuje (nemultiplikuje), ale něco, co tu není, co tu ještě nebylo a co je zapotřebí teprve udělat, provést, uskutečnit. „Vědění“ o tom, co tu není, ale co by tu mohlo a mělo být, co tu chceme mít a co je naším cílem, je neméně důležité než vědění o tom, co tu už je, co je dáno a s čím jako s daným musíme počítat. A ona Baconem zmíněná „moc“ je mnohem víc založena na našem vědění o tom, co chceme, aby bylo (a co tedy chápeme jako „možné“), než na tom, co už jest.

(Písek, 020719-1.)